

УДК 327(46)

DOI: 10.5937/pr76-43897

Оригинални научни рад

Рајко Петровић

Институт за европске студије, Београд

РЕПУБЛИКА ШПАНИЈА – НЕМОГУЋА МИСИЈА?

Сажетак

Предмет истраживања овог рада јесте анализа историје шпанске републиканске мисли, имплементације концепта Републике Шпаније у пракси, те савремених погледа у шпанској политичкој и друштвеној јавности на ту проблематику. Циљ истраживања јесте да, не само опишемо различите фазе шпанског републиканизма у виду Прве и Друге Шпанске Републике и њихових представника, већ и да покушамо да дамо одговор на питање да ли је у догледно време могуће очекивати трансформацију Шпаније из монархије у републику по трећи пут у њеној историји. Наша полазна хипотеза била је да је историјско искуство показало да је републикански уређена Шпанија „немогућа мисија” због снажног ројалистичког и римокатоличког духа исте. Резултати истраживања указују на и даље значајну позицију монархије унутар шпанског политичког система, на мале изгледе да у ближој будућности дође до проглашења „Треће Шпанске Републике”, али и на то да је дебата око облика владавине у Шпанији и даље врло жива и да као таква има утицаја на политичка збивања у тој земљи. Током истраживања користили смо се историјском методом и методом компаративне анализе.

Кључне речи: Прва Шпанска Република, Друга Шпанска Република, Римокатоличка црква, парламентарна монархија

УВОД

Након освајања Гранаде, последњег муслиманског упоришта на простору Пиринејског полуострва, створени су услови за коначно уједињење хришћанских територија на том простору. Браком између Исабеле I Кастиљанске (*Isabel I de Castilla*) и Фернанда II Арагонског (*Fernando II de Aragón*) 1469. године створена је персонална унија између краљевстава Кастиље и Арагона, а 1492. годину можемо узети као годину дефинитивног ослобођења и уједињења већег дела полуострва под именом Шпанија. Као и већина тадашњих европских држава, Шпанија је основана као хришћанска монархија, о чему можда најбоље сведочи назив за њен први краљевски брачни пар – католички краљеви (*Reyes Católicos*) (Prescott 1892).

Од уједињења Шпаније па све до почетка XIX века апсолутно је доминирала монархистичка политичка мисао прожета римокатоличким вредностима и погледом на свет. За време владавине Хабзбурговаца (1516–1700) тешко се може говорити о постојању републиканских идеја, како на територији континенталне Шпаније тако и на простору њених прекоокеанских колонија. Са доласком династије Бурбона на шпански престо почетком XVIII века ствари се по том питању нису битно мењале све до краја тог и почетка XIX века, када су републиканске, односно тзв. прогресивне идеје (либерализам, секуларизам, лаицизам итд.) које су изнедриле Америчка и Француска револуција почеле да освајају Европу и свет (Castiglione 2005, 453–465).

Током XIX века Шпанска империја доживела је корените промене које су оставиле снажне последице и на шпанску политичку мисао. Француска окупација Шпаније у време Наполеона Бонапарте (*Napoléon I Bonaparte*) и Рат за независност Шпаније (1808–1814) развили су снажан осећај солидарности међу Шпанцима и свест о потреби враћања и очувања сопственог суверенитета. Упоредо са војницима и бајонетима, из Француске су у Шпанију тог доба стигле и републиканске идеје француских просветитеља и енциклопедиста. Управо због своје популарности међу ширим народним масама, али и либералним елитама ван Француске, Француска буржоаска револуција јесте важан датум у историји Старог континента (Терзић и Јоксић 2021, 312). Са друге стране, Шпанска империја је дуж целог XIX века губила своје прекоокеанске територије – од независности Мексика 1810. па све до губитка Кубе и Филипина 1898. године након

пораза у Шпанско-америчком рату. Све новонастале латиноамеричке земље не само да су се ослободиле од Шпанске империје, већ су и одбациле монархизам као концепт друштвено-политичког уређења и прихватиле републиканске идеје по узору на француски и амерички модел (Barrón 2001, 1–19).

НАСТАНАК И РАЗВОЈ РЕПУБЛИКАНСКЕ МИСЛИ У ШПАНИЈИ

Републиканске политичке идеје се у Шпанији јављају још почетком XIX века и све до данас су у већој или мањој мери присутне у шпанском политичком животу. Са Наполеоновим краткотрајним освајањем Шпаније у ту земљу су стигле и идеје француских енциклопедиста и просветитеља, попут либерализма, секуларизма, лаицизма, национализма и поделе власти на законодавну, извршну и судску грану, а такође и наполеоновски модел управне организације државе и централизације администрације, школства и других јавних делатности. Тада је, судећи по шпанским либералима, дошло и до формирања шпанског националног идентитета (Torrecilla 2009, 204–226). Важно је напоменути да је током целе историје шпанског републиканизма било присутно више различитих његових праваца. Никада није постојала јединствена шпанска републиканска политичка партија или друштвени покрет. Штавише, шпански републиканци су често били међусобно супростављени по различитим друштвено-политичким питањима, попут тога да ли Шпанија треба да буде унитарна (централизована) или федерална држава (Gutiérrez Lloret 1995, 149–163).

Објективно посматрано, републиканизам, као струја политичког мишљења, имао је велики утицај на развој шпанског друштва и државе, али није успео да успостави дуготрајну Републику Шпанију. Узевши у обзир да су републиканске идеје у Шпанији присутне три века, републиканско уређење ове земље је готово занемарљиво кратко трајало – свега непуних 10 година. Прва Шпанска Република трајала је од 11. фебруара 1873. до 29. децембра 1874. године и, премда краткотрајна, имала је важан значај и због, између осталог, свог федералистичког карактера (Ćurko 2013, 44). Друга Шпанска Република трајала између 14. априла 1931. и 1. априла 1939. године, с тим да је од 1936. до 1939. године беснео Шпански грађански рат током кога Друга Шпанска Република

није имала ефективну контролу над већином њене територије. Говорећи о левом и десном политичком спектру, треба истаћи да републиканских идеја у шпанској десници има тек у траговима, односно да се републиканизам у Шпанији готово искључиво везује за политичку левицу.

Први републикански и антимонархистички покрету у Шпанији настају за време владавине Исабеле II (*Isabel II*) (1833–1868). Најзначајнија струја републиканског мишљења свакако је био републикански федерализам који се развијао током педесетих и шездесетих година 19. века, а чији је кључни представник био Роке Барсија Марти (*Roque Barcia Martí*). Његови списи о републиканским (и федералистичким) идејама били су изузетно важни за развој шпанског републиканизма и снажно су утицали на оснивање Федералистичке партије 1868. године, али и на побуну кантона између 1873. и 1874. године. Федералистичке и републиканске идеје у Шпанији XIX века најчешће су биле испреpletене. Републиканске идеје саме по себи подразумевале су деконструкцију централизоване Шпаније и стварање демократске, либералне и децентрализоване државе (Higuera Castañeda 2016, 15–18). Након Септембрине револуције 1868. године у којој се са шпанског трона збачена Исабела II одржани су избори за Кортес 1869. године. Нови скупштински састав гласао је за успостављање уставне монархије која би била либералнија од претходне, односно која би далеко више ограничила моћ монарха. Републиканци, посебно левичари, били су против овакве идеје, баш као и тврди католици карлисти са друге стране политичког спектра. Период у развоју шпанске републиканске мисли од 1840. до 1873. године означава се као доба „хармонијске утопије шпанског републиканизма” (Peugou 2015, 349).

Уследило је успостављање Прве Шпанске Републике (*Primera República Española*) 1873. године које није донело политичку стабилност, нити јединство међу републиканским политичким снагама. Републиканци су били подељени на неколико струја. Прво, ту су били федералисти који су се залагали за стварање демократске федералне републике и давање већих овлашћења мањим административним јединицама како би се спречила концентрација моћи у централној влади (Antón Mellón et al. 2013, 9–10). Најзначајнији представник ове идеје у XIX веку био је Франсиско Пи и Маргаљ (*Francisco Pi y Margall*), један од председника Прве Републике (Michael Hennessy 1966). Друго, главни опоненти федералиста

били су унитаристи који су желели унитарну републику (по узору на француски пример), те који су страховали од могуће дисолуције шпанске државе у случају њене федерализације. Њени најзначајнији представници били су Републиканска унитаристичка партија, односно личности попут Емилија Кастелара (*Emilio Castelar*), последњег председника Прве Републике, Еухенија Гарсија Руиса (*Eugenio García Ruiz*) и Антонија Санчеса дел Рија (*Antonio Sánchez del Río*) (Bahamonde 1995, 1050). Треће, последњу струју републиканске мисли чинили су конфедералисти (односно кантоналисти), који су оптирали за уређење Шпаније као лабаве конфедерације састављене од аутономних кантона који би суштински уживали независност. Ове последње идеје узроковале су Кантоналну револуцију 1873. године у Картахени, Валенсији и Гранади коју је Прва Република угушила у крви (Vilar 2005, 471–474). Најзначајнији носиоци ових идеја били су Хуан Контрерас (*Juan Contreras*) и Роман и Антонио Галвес Арце (*Antonio Gálvez Arce*).

ПРВА И ДРУГА ШПАНСКА РЕПУБЛИКА

Након што је краљ Амадео I (*Amadeo I*) абдицирао 11. фебруара 1873. године, шпански парламент прогласио је Прву Шпанску Републику, први политички режим такве врсте у историји Шпаније. На место председника републике дошао је Естанислао Фигерас (*Estanislao Figueras*) из Републиканско-федералне демократске партије. Републиком је током целог периода њеног постојања владала коалициона влада састављена од федералиста, демократа и радикала који нису имали исто виђење будућности новоформираног режима. То је допринело политичкој нестабилности која је била константно обележје Прве Републике, а неретко су се јављали и локални сукоби. Очигледно је прва републиканска творевина на шпанском тлу била сувише крхка, како због недостатка демократске политичке културе, тако и због појаве локалних сепаратизама (попут Кантоналне револуције). Штавише, поред гушења побуне кантона, на територији Прве Републике избио је и Трећи карлистички рат (1872–1876) чије жариште је била Баскија, док је већ увелико трајао тзв. Десетогодишњи рат на Куби. Објективно посматрано, недостајала је и шира подршка шпанског јавног мњења за републикански пројекат. За непуне две године постојања, Прва Шпанска Република променила је чак пет председника. Поред Естанислаа Фигераса,

то су били и Франсиско Пи и Маргаљ, Николас Салмерон (*Nicolás Salmerón*), Емилио Кастелар и Франсиско Серано (*Francisco Serrano*) (López González 1992, 303–330). Пи и Маргаљ, Салмерон и Кастелар су, баш као и Фигерас, били чланови Републиканско-федералне демократске партије, док је генерал Серано био лидер конзервативне Конституционалне партије. Премда је ова партија била либералног и демократског усмерења, залагала се за унитарно, а не федерално уређење државе (Fernández Sarasola 2000, 97–163).

Нестабилност Прве Републике кулминирала је државним ударом који је 3. јануара 1874. године извршио генерал Мануел Павија (*Manuel Pavía*), након чега је на власт дошао генерал Франсиско Серано, који је прогласио унитарну републику и завео диктатуру. Она је потрајала скоро целу годину, све до децембра 1874. године (Serrano y Pardo 1875). Коначни крах Прве Републике десио се 29. децембра 1874. године, када ју је укинуо генерал Мартинес Кампос (*Arsenio Martínez-Campos*) и вратио на шпански престо Алфонса XII (*Alfonso XII*), односно династију Бурбона.

Друга Шпанска Република била је далеко дуговечнији и озбиљнији политички пројекат. Краљ Алфонсо XIII (*Alfonso XIII*), након што је изгубио на изборима 1931. године, абдицирао је са шпанског престола, те је убрзо био прогнан из земље. У међувремену формирана је привремена влада са Нисетом Алкалом Самором (*Niceto Alcalá-Zamora*) на челу. Власт је вршила Републиканско-социјалистичка партија под чијим патронатом је проглашен нови устав 9. децембра 1931. године. За званични датум настанка Друге Шпанске Републике узима се, ипак, 14. април исте године. Алкала Самора се на власти задржао све до 1936, иако је на изборима 1933. године победу однео вођа радикала Алехандро Лерукс (*Alejandro Lerroux*). Са парламентарном већином, радикали су започели низ значајних реформи друштва и државе које су биле републиканске по карактеру. Премда је била далеко стабилнија од Прве Републике, Друга Република се од самог почетка суочавала са великим изазовима. Анархистима и социјалистима није одговарала владавина радикала, што је произвело устанке радника у Баскији и Каталонији, као и рудара у Астурији 1934. године. Са друге стране, десне, конзервативне и ултракатоличке снаге (које су имале значајан број присталица) гледале су на републику са подозрењем. На веома важним општим изборима 1936. године победу над десном коалицијом однео је Народни фронт, широка коалиција републиканаца, социјалиста

и комуниста. На чело Друге Републике дошао је Мануел Азања (*Manuel Azaña*) из Републиканске левице. Азања је претходно био председник Владе Друге Републике (1931–1933), а позицију председника искористио је да спроведе низ реформи – од увођења обавезног социјалног осигурања за све раднике у Шпанији до укидања црквених школа, односно повећања секуларних (државних) школа. Настојао је да смањи утицај Римокатоличке цркве као друштвеног и политичког фактора, што је додатно провоцирало конзервативне снаге у Шпанији (Hicks 1999).

Политичке и друштвене реформе спроведене у доба Друге Шпанске Републике биле су у потпуности у складу са оновременим републиканским идејама. Извршена је демократизација друштва и политичког система, драстично је смањен утицај војске и цркве, односно повећан утицај цивилне моћи. Све реформе биле су, последично, директно усмерене против структура моћи старог монархистичког режима, с обзиром да су темељно угрожавале њихове привилегије. Реформе су имале и еманципаторски карактер. Тако је спроведена опсежна реформа школског система доступног за све грађане, жене су добиле право гласа (као и бољи положај на тржишту рада), статус радничке класе био је значајно побољшан и сл. Извршена је и аграрна реформа на штету крупних земљопоседника, а у корист милиона сељака који су живели у беди. Можемо рећи да је у социо-економском смислу Друга Шпанска Република била социјалдемократског карактера. Држава је *de facto* федерализована (са значајним овлашћењима пренетим на покрајине), док је у вредносном смислу направљен радикалан отклон од Римокатоличке цркве чиме је Шпанија постала секуларна и лаичка држава. Признат је и плуринационални карактер Шпаније, односно постојање више националности у оквиру шпанске нације (Torrús 2019).

Нетрпељивост између традиционалне и републиканске Шпаније кулминирала је избијањем Шпанског грађанског рата 17. јула 1936. године када су се против Републике побуниле трупе у Шпанском Мароку предвођене генералом Франсиском Франком (*Francisco Franco*). Након скоро трогодишњих сукоба, рат је завршен 1. априла 1939. године. Република је постојала током целог рата, премда је временом контролисала све мање територије и, силом прилика, мењала своје престонице. Њена влада функционисала је чак и у егзилу у периоду између 1939. и 1977. године (Ferrer Benimelli 1977, 52–70).

ГЛАВНИ ПОЛИТИЧКИ И ДРУШТВЕНИ ПРОТИВНИЦИ ШПАНСКОГ РЕПУБЛИКАНИЗМА

Главни идеолошки противници шпанског републиканизма биле су традиционалне друштвене, верске и политичке снаге на том простору. Нема сумње да су то у раној фази настанка и развоја републиканизма у Шпанији биле монархија и Римокатоличка црква, а потом и политичке партије (али и идеологије) које су имале супротан поглед на најважније елементе шпанског друштва и државе. Антирепубликански друштвени покрети били су посебно важни опоненти током Друге Шпанске Републике, Шпанског грађанског рата и франкистичке Шпаније, а политичке партије током и након шпанске демократске транзиције.

Свака монархија, па и шпанска, традиционално је антирепубликански настројена. То не чуди, с обзиром на чињеницу да је република, као форма вертикалне организације власти за коју се залаже републиканизам, сушта супротност монархији. За разлику од апсолутистичког монархистичког уређења (XIX век и раније) где је монарх имао апсолутну власт у својим рукама и није био ограничен другим институцијама, република подразумева демократске изборе, поделу власти на законодавну, извршну и судску грану, постојање различитих институција власти и минимум грађанских и људских права за све грађане републике (Ortiz Leroux 2007, 13–15). Премда је концепт парламентарне монархије нешто налик на републикански модел (где постоји парламент, влада, одређења ограничења моћи монарха итд.), он је и даље далеко од републиканског идеала у коме власт извире директно од грађана. Уколико посматрамо историју шпанског републиканизма видећемо да је успостављању обе шпанске републике претходио обрачун са монарсима. Тако је Прва Република настала након што је са шпанског трона абдицирао Амадео I Савојски, али и уништена са враћањем на власт династије Бурбона (Алфонсо XII). Друга Република је такође настала након што је абдицирао краљ Алфонсо XIII, премда ју је уништила националистичка војска која је потом успоставила диктатуру са Франсиском Франком на челу. Упркос томе што је Франко био самовољни владар Шпаније, он је активно сарађивао са династијом Бурбона у егзилу, те је тако за свог наследника одабрао Хуана Карлоса I Бурбонског (*Juan Carlos I de Borbón*) (Palacios Bañuelos 2015, 192). Током периода демократске транзиције након Франкове смрти поставило се питање уређења

будуће демократске државе. Из страха од побуне конзервативног и некада франкистички настројеног дела Шпаније, уставом из 1978. године успостављена је парламентарна монархија, где је извршена јасна подела власти, а извршна власт у највећој мери сконцентрисана у рукама Владе Шпаније. Иако је монарх добио више церемонијалну неголи стварну власт, институција монархије је очувана, а тиме и спречено успостављање нове шпанске републике.

Римокатоличка црква вековима је била један од најзначајнијих друштвених, али и политичких чинилаца у Шпанији. Шпанија је имала пресудну улогу у јачању моћи Цркве с обзиром да је ширењем њених прекоморских територија упоредо вршена и евангелизација затечених урођеника. Растом моћи Шпанске империје расла је и моћ цркве која је на територији целе империје уживала огромне привилегије. Поред духовне власти, Римокатоличка црква је имала снажан друштвени утицај (кроз наметање хришћанског морала и система вредности као једино прихватљивог), али и политички, јер су световни владари као „владари по милости Божијој” имали пуни легитимитет само кроз папско признање њихове круне. Довољно је поменути друштвено-политички и верски утицај језуитског реда који је основао Шпанац Игнасио Лопес де Лојола (*Ignacio López de Loyola*) 1534, као и чувене Шпанске инквизиције коју су декретом основали католички краљеви 1478, а која је постојала све до 1834. године. Римокатоличка црква је све до Другог ватиканског концила (1962–1965) имала најзначајнију улогу у кочењу друштвених промена у римокатоличким земљама. Републиканске идеје су за њу биле највећа могућа опасност, с обзиром да су промовисале идеје и друштвене односе супротне црквеним. Шпански републиканизам је био изразито секуларан и лаички, што значи да је желео да прогна Римокатоличку цркву из сфере државног и грађанског, посебно циљајући на образовни систем. Тако је Друга Шпанска Република верске школе заменила државним (лаичким), а Шпанију прогласила за секуларну државу. Републикански концепт суверенитета је супротан верском, сматрајући да суверенитет извире из свих грађана, а не из монарха који има Божији благослов. Републикански морал је такође супростављен црквеном јер почива на грађанским врлинама које се усвајају кроз образовање и друштвену еманципацију, а не на хришћанском етосу. Последње, али не и најмање важно, шпански републиканизам био је снажно против привилегија које је црква уживала (попут неплаћања пореза), али и за национализацију њене

имовине која је била огромна. Републиканске идеје у Шпанији су од почетка XIX па све до краја 30-их година XX века постепено слабиле позицију цркве, стога не чуди што је црква снажно подржала традиционалисте и националисте у четири „нова крсташка рата” против прогресивних снага у Шпанији – три карлистичка рата и Шпанском грађанском рату (Mendoza Yusta 2013, 93–110).

Карлизам је једна од најзначајнијих традиционалистичких и антирепубликанских идеологија у Шпанији XIX и XX века. Све од 1833. па до пада франкистичког режима 1975. године карлизам је у већој или мањој мери обликовао шпанско друштво и државу. Карлисти су име добили по Дон Карлосу (*Don Carlos*), грофу од Молине, кога су желели да доведу на престо током прве половине XIX века противећи се алфонсинској линији бурбонске династије. Иако су били антиалфонсисти, никако нису били и антимонархисти. Насупрот томе, били су изразити монархисти, о чему сведочи парола „Бог, домовина, краљ” која се налазила на карлистичким заставама (Spínola, Ciudad, and Muñoz 1971, 10). Прву половину XIX Шпаније обележио је распад традиционалног система – земља је рапидно губила своје прекоморске поседе, док су усвојене либералне економске мере угрозиле црквену имовину, ситне фармере, те редуковале финансирање јавних установа попут школа и болница. Од 1820. године јачале су и антиклерикалне снаге чије идеје су биле неприхватљиве за традиционалне шпанске католике. У том контексту треба посматрати и карлизам, који је заговарао заштиту институције цркве, традиционалне вредности и историјске институције (попут *фуероса* у Баскији). Идеологија карлизма била је сушта супротност републиканској идеологији изниклој из Француске револуције 1789. године. Према је карлизам био хетерогена идеологија са разним фракцијама, заједнички су им социјал-конзервативизам, католицизам и антикомунизам. У вредносном смислу карлисти су римокатоличко учење видели као камен темељац шпанске државе и друштва. Категорички су одбијали концепт националног суверенитета сматрајући да он по крви и верском допуштењу припада монарху (Martorell Pérez 2000, 95–108). Током свих карлистичких ратова карлисти и други традиционалисти борили су се против либерала, што довољно сведочи и о одлучности ове идеологије да се обрачуна са прогресивним идејама у Шпанији.

Фалангизам је био најрадикалнији противник шпанског републиканизма XX века. Хосе Антонио Примо де Ривера (*José*

Antonio Primo de Rivera) је у жеку Друге Шпанске Републике 1933. године основао покрет под називом Шпанска фаланга за окупљање националистичке синдикалистичке офанзиве, познатији под називом Фаланга. Премда је Фаланга настала на идејама републиканизма (Sesma Landrin 2006, 261), модернизма и авангардизма у духу италијанског фашизма, сматрамо да о њој не можемо говорити као о републиканском покрету у класичном смислу. Штавише, Фаланга се током Шпанског грађанског рата придружила националистичкој страни. Њен оснивач погубљен је током рата 1936. године као непријатељ Друге Републике и тако постао мученик и симбол целог покрета, али и шпанске крајње деснице у ширем смислу. Фаланга је након рата постала део владајућег режима и тиме се постепено удаљавала од својих изворних еврофашистичких идеја. Фалангистичке идеје су биле суштински супростављене републиканизму. За разлику од републиканског концепта суверенитета који извире из народа који твори политичку нацију, фалангизам је проповедао да Шпанију суштински одређује њена јединствена судбина на универзалном плану. Политичке партије, односно политички плурализам видео је као фактор који разара шпанско национално ткиво. Сходно томе, залагао се за укидање политичких партија као вештачких творевина, те занемаривао значај изборног процеса и парламентарне демократије у целини. Премда је признавао специфичну слободу појединца, највиша вредност за фалангизам била је држава сама по себи, са ауторитетом, хијерархијом и редом као својим темељима. Фалангизам је промовисао и римокатоличке врлине и позивао Шпанце на крсташки проход зарад њиховог васпостављања у држави и друштву (Rayne 1985, 204– 206).

УЗРОЦИ ПРОПАСТИ ШПАНСКОГ РЕПУБЛИКАНИЗМА У XIX И XX ВЕКУ

Упркос значајном друштвено-политичком утицају, шпански републиканизам је доживео своју пропаст и у XIX и у XX веку. Иако су одређене републиканске идеје спроведене и усвојене у пракси (од поделе власти, преко ограничене институције монарха па све до тога да римокатолицизам више није званична државна религија), крајњи циљ, а то је успостављање трајне шпанске републике, није остварен. Сматрамо да постоји неколико разлога због чега је тако:

1. Радикализам – Ово се посебно односи на републиканизам прве половине XX века и успостављање Друге Шпанске Републике. Најзначајнији представници шпанског републиканизма тог доба били су крајњи левичари, који су више нагињали републиканизму марксистичке Интернационале и Совјетског Савеза неголи оном либерално-демократског карактера. За време снажне политичке поларизације (1934–1936), републиканци нису били спремни да уваже ставове „друге Шпаније” (конзервативне и националистичке), нити су се залагали за постизање компромиса са њима. Немилосрдно су гушили и побуне унутар радничке класе и синдиката, попут побуне рудара у Астурији (1934) коју су у крви угушиле трупе предвођене Франсиском Франком (Martínez Hoyos 2019). Коначно, да су шпански републиканци тог доба били склони систематском прогону политичких противника сведочи и чувени „црвени терор” (1936–1939), у коме су посебно страдала свештена лица и црквена имовина (Ruiz 2013).

2. Идеја социјалистичке републике – Обе шпанске републике биле су приказане од стране својих противника као социјалистичке. За разлику од Прве Шпанске Републике, која је била ближа моделу држава западних монархија, Друга Шпанска Република је заиста била социјалистичка. Конзервативне снаге широм Западне Европе, заједно са класичним либералима, видели су у социјализму непријатеља политичког поретка, економских односа и историјског наслеђа. Социјализам је тих година био и синоним за сарадњу са Совјетским Савезом и комунистичком Интернационалом, што су традиционалисти у Шпанији видели као сарадњу са непријатељском земљом. Многе социјалистичке реформе покренуте у време републике биле су снажно идеолошки обојене и спровођене ван сагледавања реалног контекста у коме се тадашња Шпанија налазила (Masarro Vera 2017, 25–40).

3. Снага шпанског монархизма – Институција монархије у Шпанији прати ту државу још од њеног уједињења у XV веку. Њено петовековно присуство говори довољно за себе. Без обзира о којој династији или краљу је реч, монархија је увек имала снажну подршку народа и цркве. Монарх је вековима оличавао јединство државе и нације као судбоносно важна фигура у најтежим условима. Довољно је узети пример из 1981. године када је Антонио Техеро (*Antonio Tejero*) покушао да пучем спречи демократске промене у Шпанији и врати франкизам, а који је својим интегритетом и

поштовањем међу грађанима спречио краљ Хуан Карлос I (Muñoz Volaños 2015, 81–109). Треба напоменути и то да је монархија била један од кључних чинилаца за стварање модерне шпанске нације у XVIII веку, односно снажан интегративни фактор, јер се већина Шпанаца тог доба поистовећивала са шпанском круном (Cortezo 2016, 151).

4. Постојање више фракција – Унутар шпанског републиканизма, како у XIX тако и у XX веку, било је присутно више различитих фракција. Претходно смо помињали да су се шпански републиканци XIX века делили на унитаристе, федералисте и конфедералисте (кантоналисте). Током Друге Шпанске Републике постојала је снажна подела на два републиканска пола – један предвођен Мануелом Азањом (*Manuel Azaña*) и други под руководством Алехандра Лероа (*Alejandro Leroux*). Леро је предводио Радикалну републиканску странку и био је премијер Републике у време гушења побуне у Астурији. Азања је предводио Републиканску левицу и био на челу Републике током грађанског рата (Avilés Farré 2017, 5–9). Поред тих партија, присутне су биле и друге партије републиканског усмерења, попут Социјалистичке радничке партије Шпаније, Комунистичке партије Шпаније, Партије републиканско-аутономистичке уније, Републиканске уније и Каталонске републиканске левице (Varela Díaz 2015).

ИДЕЈА „ТРЕЋЕ ШПАНСКЕ РЕПУБЛИКЕ” У КОНТЕКСТУ САВРЕМЕНЕ ШПАНСКЕ ПАРЛАМЕНТАРНЕ МОНАРХИЈЕ

Шпанија је након слома франкизма и усвајања устава из 1978. године постала парламентарна монархија. Захваљујући демократској транзицији кроз коју је прошла крајем седамдесетих и током осамдесетих година прошлог века постала је чланица Европске уније и НАТО савеза. Данас је Шпанија, посматрано кроз различите политичке, економске и социјалне параметре, једна од најразвијенијих држава света. Шеф државе је монарх Фелипе VI Бурбонски (*Felipe VI*), који је уједно и шеф оружаних снага. Ипак, треба истаћи да је његова власт више церемонијалне него стварне природе (Petrović 2021, 58). Извршна власт припада Влади Шпаније која је главни оперативни орган и на чијем челу се налази премијер

као најмоћнија политичка фигура у земљи. Законодавну власт ужива дводомна скупштина (Представнички дом и Сенат) чије представнике грађани бирају на општим изборима. Земља је подељена на 17 аутономних заједница које уживају значајну политичку, економску, социјалну и културну аутономију. На власти су се у последњих пар деценија смењивале две највеће политичке партије – Социјалистичка радничка партија Шпаније и Народна партија, а које су прихватиле демократска изборна правила и мирну смену власти, као и све остале принципе на којима почива савремена шпанска парламентарна монархија (Constitución Española 1978, 20–49).

Савремена шпанска демократска држава имплементирала је велики број републиканских идеја и принципа. Усвојен је принцип поделе власти, њеног ограничења, извршена је децентрализација земље и грађанима је гарантован широк низ политичких, економских, социјалних и културних права. Упркос томе што највећи број политичких актера прихвата модел парламентарне монархије, постоје и они, уз одређене друштвене чиниоце, који се залажу за укидање монархије и успостављање нове, „Треће Шпанске Републике”. Најпре треба истаћи да се велики број грађана Шпаније залаже за увођење републике. Према истраживању „Ел Конфиденсијала” из 2019. године 46,1% испитаних залаже се за републику, насупрот 50,8% оних који су за монархију. Реч је о значајно великим цифрама на обе стране које говоре о дубокој подељености шпанског друштва по овом питању. Жене су у већем проценту расположене према монархији у односу на мушкарце – 54,1% наспрам 47,4%. Насупрот томе, мушкарци имају значајно већу удео у присталицама републике у односу на жене, са 50,1% насупрот 42,4%. Старије особе су највеће присталице монархије. Чак 61,4% становништва старосне доби између 55 и 64 година подржава монархију, односно само их је 35,7% за републику. Становништво преко 65 година такође је доминантно опредељено за монархију (57,8%). Насупрот томе, чак 70,4% младих између 18 и 24 година опредељено је за републику, насупрот 26,1% оних који су за монархију. Када је реч о аутономним заједницама, сасвим очекивано су предоминантно републикански оријентисани грађани Каталоније (74%) и Баскије (70,6%), те надполовичном већином и Галиције (51,6%). Са друге стране, чак 75,1% Андалужана је и 62% Мадриђана је за монархију. Идеолошка подела у Шпанији на присталице левичарских и десничарских политичких партија пресликана је и на поделу између монархиста и републиканаца. Тако су они који

гласају за десничарске партије доминантно монархисти – гласачи Народне партије (90,7%), Сијудаданоса (82,7%) и Вокса (82,2%). Насупрот томе, гласачи левичарског Подемоса су преобладајуће републикански оријентисани (86%), као и надполовична већина гласача Социјалистичке радничке партије Шпаније (51,6%) (El Confidencial 2019). Десничари који гласају за Вокс посебно глорификују значај шпанске монархије кроз историју и позитивно оцењују хиспанизам као идеологију ширења шпанске културе и система вредности током доба колонијализма (Petrović 2019, 11).

Међу данашњим релевантним политичким партијама у Шпанији постоје и оне које се начелно залажу за републикански модел уређења. Тако се Социјалистичка радничка партија Шпаније профилише као републиканска партија, премда прихвата уставни консензус прихваћен 1978. године и оцењује крајње позитивно шпанску демократску транзицију и улогу коју су краљеви Хуан Карлос I и Фелипе VI имали у њој. Уједињена левица се недвосмислено залаже за укидање монархије и успостављање републике, сматрајући да република значи више демократске партиципације и позитивне економске слободе, а уз то сматра да је шпанска монархија огрезла у корупцији. Подемос, као класична партија левице, исто тако се залаже за увођење републиканског модела власти (Gil 2015).

ЗАКЉУЧАК

Републиканизам је у својим различитим формама преко три стотине година присутан у Шпанији. Имао је значајан утицај на динамику политичког живота и у два наврата је успео да темељно промени шпанску државу и друштво – једном у XIX веку, када је накратко формирана Прва Шпанска Република и други пут у XX веку, када је непуних десет година постојала Друга Шпанска Република. Обе републиканске творевине ипак су биле кратког века да бисмо говорили о надмоћи републиканског концепта над монархистичким кроз шпанску историју. Шпанске републике пропале су из сличних разлога – недостатка јединствене републиканске визије међу републиканским политичким партијама и друштвеним актерима, недостатка демократске политичке културе у друштву у целини, због радикализма који је шпански републиканизам неретко испољавао, сувише тесне везе са искључиво левичарским (па чак и комунистичким) идејама, али и због значајне друштвено-политичке

снаге и утицаја главних опонената шпанског републиканизма – институције шпанске монархије и Римокатоличке цркве.

За многе, успостављање нове, тзв. Треће Шпанске Републике представља „немогућу мисију”. Савремена демократска шпанска држава конституисана је уставом из 1978. године као парламентарна монархија, а сама институција монархије била је важан чинилац за одржање јединства земље и спровођење демократских политичких и либералних економских реформи. Премда актуелни шпански краљ Фелипе VI ужива велику популарност, будућност шпанске монархије није најизвеснија. Довољно је погледати анкету за и против републике, односно монархије коју смо дали у прилогу да бисмо закључили да идеја републике има потенцијално светлу будућност, с обзиром на то да се преко 70% младих залаже за успостављање исте. Уколико томе придодемо и чињеницу да су две велике релевантне политичке партије, Социјалистичка радничка партија Шпаније и Подемос, начелно за успостављање републике, баш као и регионалне левичарске партије у Каталонији и Баскији (попут Каталонске републиканске левице или Ех Билду), јасно је да, ако ништа друго, у будућности можемо очекивати бар снажну јавну дебату по том питању и могуће расписивање референдума о облику владавине у Шпанији.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Терзић, Предраг, и Иван Јоксић. 2021. „Француска буржоаска револуција из пера Слободана Јовановића.” *Политичка ревија* 68 (2): 311–325
- Avilés Farré, Juan. 2017. “Las fuerzas políticas en la Segunda República.” *Bulletin d’Histoire Contemporaine de l’Espagne* 51: 5–9.
- Bahamonde, Ángel. 1995. “La República de 1874 (España).” En *Enciclopedia de Historia de España*, ed. Miguel Artola. Madrid: Alianza.
- Barrón, Luis. 2001. “Liberales conservadores: Republicanismo e ideas republicanas en el siglo XIX en América Latina”, Prepared for delivery at the 2001 meeting of the Latin American Studies Association. Washington dc, September 6-8, 2001, 1–22.
- Castiglione, Dario. 2005. “Republicanism and its Legacy.” *European Journal of Political Theory* 4 (4): 453–466.

- Constitución Española, “Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado”, núm. 311, de 29 de diciembre de 1978.
- Ćurko, Hrvoje. 2013. “Zemlja na političkom raskrižju.” *Političke analize* 15: 43–48.
- Elías de Tejada y Spínola, Francisco, Rafael Gamba Ciudad, and Francisco y Puy Muñoz. 1971. *¿Qué es el carlismo?* Madrid: Escelicer.
- Fernández Sarasola, Ignacio. 2000. “Los partidos políticos en el pensamiento español (1783-1855).” *Historia Constitucional* 1: 97–163.
- Ferrer Benimelli, José A. 1977. “Historia de la República española en el exilio (1939–1977).” *Tiempo de historia* 33 (3): 52–70.
- Gay, Nacho, Cote Villar, and Núria Tiburcio. 2019. “España sigue siendo monárquica gracias a los andaluces y a pesar de catalanes y vascos.” *El Confidencial*. 19 de junio, 2019. https://www.vanitatis.elconfidencial.com/casas-reales/2019-06-19/encuesta-vanitatis-felipe-letizia-monarquia-republica-espana-cataluna_2075143/.
- Gil, Andrés, and Irene Sanchis Luz y Castro, Irene. 2015. “Monarquía o república en 2015: los partidos responden.” *Eldiario.es*. 13 de abril, 2015. https://www.eldiario.es/politica/Partidos-republica_0_376913018.html.
- Gutiérrez Lloret, Rosa Ana. 1995. “Federal o Unitaria. Propaganda y debate en los orígenes de la Prensa Republicana (Alicante, 1868–1870).” *Anales de Historia Contemporánea* 11: 149–163.
- Hennessy, Charles Alistar Michael. 1966. *La República Federal en España. Pi y Margall y el movimiento republicano federal, 1868–1874*. Madrid: Aguilar.
- Hicks, Alexander. 1999. *Social Democracy and Welfare Capitalism: A Century of Income Security Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Higueras Castañeda, Eduardo. “El republicanismo histórico español: orígenes y actualidad de una tradición política recuperada.” *Espacio, Tiempo y Forma* 28: 15–22.
- López-Cordón Cortezo, Victoria. 2006. “De monarquía a nación: la imagen histórica de España en el siglo de la ilustración.” *Norba. Revista de Historia* 19: 151–173.

- López González, and Luis José. 1992. “La Primera República Española: desunión e inestabilidad políticas en el debate parlamentario.” *Revista de Estudios Políticos* 78: 303–330.
- Macarro Vera, and Manuel José. La quiebra del socialismo en la segunda república. *Bulletin d’Histoire Contemporaine de l’Espagne* 51: 25–40.
- Martínez Hoyos, Francisco. 2019. “¿Fue la Revolución de Asturias el prólogo de la Guerra Civil?” *La Vanguardia*, de 12 octubre, 2019. <https://www.lavanguardia.com/historiayvida/historia-contemporanea/20191010/47787698970/revolucion-asturias-franco.html>.
- Martorell Pérez, Manuel. 2000. “Nuevas aportaciones históricas sobre la evolución ideológica del carlismo.” *Gerónimo de Uztariz* 16: 95–108.
- Mellón, Antón, Joan Joaquím Lleixa, and Ángel Solozábal Juan José y Valencia. 2013. *Federalismo y Estado Federal. ¿Un pensamiento político y un modelo de Estado para el futuro de Andalucía y España?* Sevilla: Fundación Pública Andaluza Centro de Estudios Andaluces, Primera edición.
- Mendoza Yusta, Rafael. 2013. “Los conflictos carlistas a través de las artes visuales (1833–1939).” *Arte, arqueología e historia* 1: 93–110.
- Muñoz Bolaños, Roberto. 2015. “Un análisis incompleto de un acontecimiento excepcional: la literatura sobre el golpe de Estado del 23-F (1981-2014).” *Historiografías* 9: 81–109.
- Ortiz Leroux, Sergio. 2007. “República y republicanismo: una aproximación a sus itinerarios de vuelo.” *Argumentos* X: 11–32.
- Palacios Bañuelos, Luis. 2015. “La monarquía española: del ‘juancarlismo’ a Felipe VI.” *La albolafia: Revista de humanidades y cultura* 5: 191–208.
- Payne, Stanley. 1985. *Falange. El fascismo español*. Madrid: Ediciones Rudeo Ibérico.
- Petrović, Rajko. 2019. „Političke posledice ekonomske krize u Španiji.” *Oditor, časopis za menadžment, finansije i pravo* 5 (1): 7–18.
- Petrović, Rajko. 2021. “Is Spain Threatened by a Permanent Political Crisis?” *The Review of International Affairs* 72 (1181): 55–73.
- Peyrou, Florencia. 2015. “The Harmonic Utopia of Spanish Republicanism (1840–1873).” *Utopian Studies* 26 (2): 349–365.

- Prescott, William H. 1892. *Historia del Reinado de Fernando e Isabel, Los Reyes Católicos*. London: George Routledge and Sons.
- Ruiz, Julius. 2013. *El terror rojo*. Barcelona: Booket.
- Serrano, Nicolás María y Pardo Melchor. 1875. *Anales de la guerra civil: España desde 1868 a 1876*. Madrid: Astort Hermanos.
- Sesma Landrin, Nicolás. 2006. “El republicanismo en la cultura política falangista. De la Falange fundacional al modelo de la V República francesa.” *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V. Historia Contemporánea* 18: 261–283.
- Torrecilla, Jesus. 2009. “Spanish Identity: Nation, Myth and History.” In *Identities on the Verge of a Nervous Breakdown*, ed. Jesus Torrecilla, 204–226.
- Torrús, Alejandro. 2019. “El legado de la España republicana: de la reforma agraria a la igualdad de género.” *Público*, 13 de abril, 2019. <https://www.publico.es/politica/legado-espana-republicana-reforma-agraria-igualdad-genero.html>.
- Varela Díaz, Santiago. 2015. *El sistema de partidos en las Cortes de la Segunda República española*. Tesis doctoral. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Derecho.
- Vilar, Juan B. 2005. “Sobre Cartagena y la Revolución cantonal: reedición de cuatro clásicos olvidados.” *Anales de Historia Contemporánea* 21: 471–474.

Rajko Petrović

Institute of European Studies, Belgrade

REPUBLIC OF SPAIN – AN IMPOSSIBLE MISSION?

Resume

The subject of this research is the analysis of the history of Spanish republican thought, the implementation of the concept of the Republic of Spain in practice, and the contemporary views of the Spanish political and social public on this issue. The goal of the research is not only to describe the different phases of Spanish republicanism in the form of the First and Second Spanish Republics and their representatives but also to try to answer the question of whether in the foreseeable future, it is possible to expect the transformation of Spain from a monarchy to a republic for the third time in its history. Our initial hypothesis was that historical experience has shown that republican Spain is an “impossible mission” due to its strong royalist and Roman Catholic spirit. The results of the research point to the still significant position of the monarchy within the Spanish political system, to the small chances that the “Third Spanish Republic” will be proclaimed in the near future, but also to the fact that the debate about the form of government in Spain is still very much alive and that as such has an impact on political events in that country. During the research, we have used the historical method and the method of comparative analysis.

Keywords: First Spanish Republic, Second Spanish Republic, Roman Catholic Church, parliamentary monarchy

---

* Овај рад је примљен 11. фебруара 2023. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. маја 2023. године